

УДК 94(52)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-1017-1029](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-1017-1029)

Плюта Наталія Володимирівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери 12, м. Рівне, 33028, тел.: (097) 795-43-20, <https://orcid.org/0000-0003-1196-9717>

Синяк Степан Леонідович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери 12, м. Рівне, 33028, тел.: (097) 670-04-61, <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Десятничук Ігор Олексійович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери 12, м. Рівне, 33028, тел.: (066) 039-04-40, <https://orcid.org/0000-0002-5758-8701>

ІДЕОЛОГІЯ БУСІ В ПЕРІОД БАКУМАЦУ ТА САМУРАЇ

Анотація. В останні десятиліття в нашій країні неухильно зростає інтерес до культури країн Сходу, особливо - Японії та Китаю. З'являється все більше літератури по історії та філософії Японії, переводяться твори японських авторів.

Актуальність дослідження історії самурайства не згасала, з тих пір, як доктор філософії Інадзо Нінтобе назвав в своєму есе «бусідо» «душею Японії», виділивши, таким чином, це поняття в найважливішу категорію національного японського менталітету й характеру. Так, наприклад, велику увагу дослідженню цього питання приділяло військове відомство США, під час Другої світової війни.

Феномен самурайського стану, справедливо вважається одним з найвідоміших та популярних особливостей японської нації, і її культури, часто привертая увагу дослідників різного штибу, починаючи з серйозних досліджень відомих істориків й набули широкого визнання в наукових колах істориків і культур антропологів, і закінчуючи популярними роботами любителів східної естетики і культури. Ідеологія самурайства також часто ставала предметом різного роду досліджень та трактувань.

Під ідеологією тут розуміється система поглядів (філософських, моральних, релігійних), що характеризують будь-якого людини, соціальну групу і ін.

Але якщо одні бачили в ній лише інструмент психологічного впливу та ідеологічної обробки населення, то інші навпаки, з не меншою запалом, заявляли про чудовий комплексі установок, спрямованих на вдосконалення духовних й моральних якостей особистості.

Переходячи до бойових мистецтв, таким як дзюдо, айкідо або кендо, слід сказати, що вони як традиційні види спорту, властиві колись тільки стану воїнів і раніше продовжують існувати. Деякі з цих стали національними видів спорту включені в шкільні програми і покликані виховувати твердість духу, завзятість і терпіння, наполегливість, рішучість і тому подібні якості у молодого покоління. Чемпіонати кендо, що проводяться щорічно в окремих суспільствах, містах, префектурах, а потім і в масштабах країни, в найбільшою мірою сприяють поширенню шанування самурайських доблестей, є наслідуванням традицій буси. Їх учасники прагнуть під час змагань не тільки до спортивних рекордів, але і намагаються бути схожими на воїнів минулого.

Ключові слова: Японія, самурай, ідеологія бусі.

Plyuta Nataliya Volodymyrivna Candidate of Historical Sciences, Docent The Department of World History, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera St., 12, Rivne, 33028, tel.: (097) 795-43-20, <https://orcid.org/0000-0003-1196-9717>

Syniak Stepan Leonidovych Candidate of Historical Sciences, Docent The Department of World History, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera St., 12, Rivne, 33028, tel.: (097) 670-04-61, <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Desiatnychuk Ihor Oleksiyovych Candidate of Historical Sciences, Docent The Department of World History, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera St., 12, Rivne, 33028, tel.: (066) 039-04-40, <https://orcid.org/0000-0002-5758-8701>

BUSHI IDEOLOGY IN THE BAKUMATSU AND SAMURAI PERIOD

Abstract. In recent decades, interest in the culture of Eastern countries, especially Japan and China, has been steadily growing in our country. More and more literature on the history and philosophy of Japan is appearing, and the works of Japanese authors are being translated.

The relevance of the study of the history of samurai has not faded since the time when Doctor of Philosophy Inazo Nintobe called in his essay "busido" the "soul of Japan", thus highlighting this concept in the most important category of the

national Japanese mentality and character. For example, during the Second World War, the US military department paid great attention to the study of this issue.

The phenomenon of the samurai state, rightly considered one of the most famous and popular features of the Japanese nation and its culture, has often attracted the attention of researchers of various disciplines, starting with serious studies by famous historians and gaining wide recognition in scientific circles of historians and cultural anthropologists, and ending with popular works of lovers of oriental aesthetics and culture. The ideology of samurai also often became the subject of various kinds of studies and interpretations.

Ideology here means a system of views (philosophical, moral, religious) that characterize any person, social group, etc.

But if some saw in it only a tool of psychological influence and ideological treatment of the population, others, on the contrary, with no less fervor, declared about a wonderful set of attitudes aimed at improving the spiritual and moral qualities of the individual. Turning to martial arts, such as judo, aikido or kendo, it should be said that they are traditional sports that once belonged only to the state of warriors and continue to exist before. Some of these have become national sports included in school programs and are designed to cultivate fortitude, tenacity and patience, perseverance, determination and similar qualities in the younger generation. Kendo championships, held annually in individual societies, cities, prefectures, and then on a national scale, to the greatest extent contribute to the spread of respect for samurai prowess, are an imitation of bushi traditions. During the competition, their participants strive not only for sports records, but also try to be like the warriors of the past.

Keywords: Japan, samurai, bushi ideology.

Постановка проблеми. Портрет самурая міцно вписався в історію Японії. Це портрет сміливого, доблесного, сильного воїна. Образ самурая гармонійно поєднує в собі як хороші фізичні дані, так і духовний розвиток, що без сумніву привертає на себе увагу.

Серед відмінних рис японського самурайства від західноєвропейського лицарства можна назвати - ставлення до селянства; особливе становище військового стану - самураїв, чий вищий чин - сьогун, володів дійсною владою; наявність стійких моральних принципів - заснованих на ідеї підпорядкування;

Початок виділення самураїв як особливої касти зазвичай датується періодом правління в Японії феодального роду Мінамото (1192-1333 рр.).

У період Едо самураї перетворились в однаковий кодекс військової честі. У цей же самий час з'явився ряд документів, які законодавчо закріплювали перевагу самураїв над усіма іншими верствами японського суспільства, тим самим впливаючи на остаточний вигляд «шляху воїна».

Згодом був недовгий період занепаду пов'язаний з поваленням влади сьогунів Токугава. Однак, незабаром, в кінці ХІХ - першій половині ХХ ст. бусідо відродилося в новій, модернізованій формі, ставши центром військової доктрини імператорської армії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх дослідженнях вчені не могли не торкнутися вивчення соціальної структури японського суспільства, зокрема військового стану самураїв. Вони зробили колосальний вплив на Японію, залишивши після себе велику кількість історій й легенд, що дійшли до наших днів.

Становище військового стану в період Токугава досліджено значно краще, ніж вищевказані проблеми. Політики сьогунату по відношенню до самурайства стосуються роботи А.Б. Співаковського [21], Л.Д. Грішелевої [4], А. Р. Басова [16], Е. Браянта [2] і Х.Т. Ейдус [5] і ін.

У роботі А. Б. Співаковського [21], найбільш повно і точно описано життя самураїв. Історія формування ідеології самураїв досить докладно знайшла своє відображення в монографії Лещеноко Н. Ф. [10]. Тут розповідається про особливості національної японської релігії, а також про шляхи проникнення буддизму на релігійний ґрунт країни Висхідного сонця.

В останні роки з'являються цікаві дослідження різних аспектів історії Японії епохи Токугави, що заповнюють великі прогалини в знанні японської історії. Наприклад, роботи С. Тернбулла [23] про військову історію самураїв. У ній присутні захоплюючі описи боїв, тактичних прийомів та ритуалів, таких, як характері й взяття ворожих голів в якості трофеїв, детально описуються обладунки та зброя в різні історичні періоди.

Варто відзначити, що більшість досліджень носять чисто описовий характер, що стосується лише окремих аспектів - військового спорядження, побуту, культури, етики. Практично не торкаються питання формування самурайства, специфіки та особливостей феодалізму Японії того часу.

Особливу цінність як джерело також має Кодекс Тайхоре [16] - японський кодекс феодального права, виданий в 701 р. Він відображає різноманіття земельних і соціальних відносини.

Мета статті – вивчення формування стану самураїв, розгляд специфіки ідеології бусі в період Бакумацу.

Виклад основного матеріалу. До початку другої половини ХІХ століття всеосяжна криза охопила японське суспільство. Вона проявлялася у всіх сферах - в уповільненні зростання економіки, в розхитуванні основ феодальної станової структури, в падінні ефективності державного управління та зростанні місцевого сепаратизму. Не менш вагомим фактором стала економічна і політична діяльність іноземців, які з'явилися в Японії після вимушеного припинення політики самоізоляції.

В Японії останні роки існування сьогунату Токугава отримали назву Бакумацу («кінець правління бакуфу»). Однак хронологічні рамки цього періоду визначають по-різному, нижня дата - початок ХІХ століття, 1840-ті роки, тобто роки, коли бакуфу спробувало провести внутрішні реформи. Однак, найбільш часто початок періоду Бакумацу пов'язують з примусовим «відкриттям» Японії, після якого процес руйнування політичної та економічної системи сьогунату носив важкокерований, лавиноподібний характер. Пов'язано це було з тим, що нерівноправні договори, названі англійцями [64], пільговими митами для іноземних товарів підірвали внутрішню торгівлю, міське ремесло та селянську домашню промисловість, а також вже своїм фактом існування дратували багатьох прихильників традицій, зокрема самураїв різних рівнів («договори з варварами»). На думку Кузнєцова Ю.Д., підписання цих договорів, зокрема, американо-японського договору 1858 р. стало каталізатором на шляху згуртування та активізації діяльності опозиційних сил [23, с. 51].

Богданович Т.А., яка ще на початку ХХ століття писала про Японію, в свою чергу, стверджувала, що багато дайме були проти допущення іноземців, але разом з тим бачили в цьому зручний привід для відкритого обурення проти сьогуна. Відповідно до думки Лещенко Н.Ф., ідеологія антисьогунського руху визрівала давно, в повній мірі вона оформилася саме до 1853 року, коли постало питання про відкриття країни [22, с. 12].

До початку періоду Бакумацу стан сьогунського режиму був фактично безнадійним, який піддавався оздоровленню шляхом проведення реформ. Правда, уряд і глави окремих князівств робили спроби почати модернізацію, але така політика вела до прискороного розкладання феодалних порядків, і, відповідно, до поглиблення кризи всієї системи.

Висновок нерівноправних договорів і вимушене розширення контактів із західними країнами вплинули на всі сфери життя суспільства - економіку, культуру та особливо політику.

Політична ситуація загострювалася ще й у зв'язку з питанням про спадкоємця сьогуна. У 1858 році помер Токугава Ієсада, що не мав спадкоємця. Боротьбу за висунення нового сьогуна вели, головним чином, два угруповання самураїв. В одне з них входив Токугава Наріакі з токугавської гілки Мито, імператорський двір та тодзама дайме; в другу входили бакуфу і фудай дайме. Перше угруповання підтримувала сина Токугава Наріакі - Йосинобу, друге висунуло двоюрідного брата померлого сьогуна - малолітнього главу князівства Кіі, який, в результаті, і став сьогуном іємото [20, с. 396].

Важливу роль у перемозі кандидатури іємото зіграв Наосукі, який очолював групу фудай дайме, яка ще з часів Токугава Ієясу займала вищі пости в бакуфу. Він і його прихильники побоювалися, що в разі обрання Йосинобу

контроль над урядом потрапить до Токугава Наріаки, який мав дуже, на їхню думку, хороші відносини з імператорським двором.

Здобувши перемогу, Ії Наосукє розправився з усіма своїми супротивниками. Ці події стали відомі під назвою «великі арешти років Ансей». Можливо, саме такі дії Ії Наосукє привели його до сумного кінця: 24 березня 1860 р. він був убитий самураями з князівства Міто. Як вважає Накамура Кооя, цей випадок став сигналом до швидкого та серйозного занепаду престижу сьогунату. Будучи фактично керівником бакуфу, Ії Наосукє мав величезну владу і очевидно знав про наміри змовників, які майже не ховалися. Ще за півмісяця до нападу він отримав лист від тодішнього глави Міто Токугава Йосіацу про те, що частина самураїв Міто, що вийшли з-під контролю, пішла в Едо з метою замаху. Ії Наосукє звинуватили в тому, що він «маніпулює» малолітнім сьогунатом у власних інтересах, придушивши тих дайме і Куге, які дбають про долю бакуфу і імператорського двору. Ці ж події послужили «спусковим механізмом» для масових виступів під гаслом протидії іноземній присутності в південних князівствах [19, с. 92].

Поступово в політичну боротьбу стали залучатися широкі верстви японського суспільства. Так, активною політичною діяльністю стали займатися багато активних самураїв нижчих рангів. Разом з рядом молодих Куге вони очолили антиурядову боротьбу, висунувши гасло «Тобако» - «повалення сьогунату».

Опозиційний рух, який охопив країну, з'єднавшись з селянськими виступами проти проникнення іноземців в країну, змушував бакуфу шукати компроміс у відносинах з двором і дайме напівнезалежних південних князівств. Це призвело до створення союзу куге та самураїв вищих рангів («кобу гаттай» - «союз двору і шатра») [18, с. 64].

Кожен учасник цієї коаліції переслідував свої цілі: куге - підняття престижу імператорської влади; тодзама дайме - зрівняння в правах з фудай дайме; підприємці - отримання політичних прав відповідно до їх реального політичного впливу. При цьому вони все виступали за традиційну політику «дзьої» - «вигнання варварів». Підкріпленням цього політичного союзу стало одруження в 1862 р. сьогуната Іемото на сестрі імператора.

На вимогу імператорського двору сьогунат зобов'язувався протягом десяти років зміцнити обороноздатність країни й «вигнати варварів». Однак, побоюючись репресій з боку західних держав, бакуфу не поспішав виконувати ці обіцянки, що викликало настороженість двору щодо політики проведеної союзниками. Тоді ж почастишали антизахідні виступи самураїв, перш за все в портових містах - Едо та Йокогама. Найактивнішу участь в них брали вихідці з князівств Міто, Сацума, Тесю. Західні держави зажадали великих компенсацій за заповідяну їм в результаті вилазок шкоду і суворого покарання

винних. Особливо непримиренну позицію в цьому питанні займала Великобританія [17, с. 152].

Незважаючи на взаємну недовіру та розбіжності, здавалося, що між двором і бакуфу на якийсь час встановилися нормальні відносини, свідченням чого був приїзд сьогуна в Кіото в 1864 році. Метою поїздки було отримання від імператора указу про «вигнання варварів». Як вважає Г. Норман, сам факт звернення сьогуна за допомогою до імператора, передача функції вирішення такого питання, як ставлення до іноземців, свідчить про підрив політичного престижу сьогунату. Однак ,перемир'я було недовгим. Позиція самураїв нижчих рангів по відношенню до бакуфу продовжувала залишатися непримиренною. В рядах опозиції перебували також т.зв. ціці, «люди високих намірів». Переважна більшість ціці були з самурайських сімей низьких і середніх рангів. Багато з замахів на іноземців здійснювалися людьми з ціці. Однак вони переоцінили свої сили, викликавши у відповідь дії як з боку сьогунату, так і з боку західних держав. В помсту за вбивство англійського торговця Річардсона, в серпня 1863 р. ескадра з семи кораблів обстріляла Кагосіму. Командувач англійською ескадрою, віце-адмірал Купер, в листі англійському послу в Японії писав: «Наші операції супроводжуються цілковитим успіхом: є всі підстави вважати, що палац був зруйнований ... вогонь, який все ще бушує, дає вагомі підстави бути впевненим в тому, що все місто Кагосіма представляє зараз купу розвалин [15, с. 205]».

Ситуація погіршувалася тим, що в активну боротьбу включилися південні князівства, між якими також не було згоди, як і не було його всередині кожного з них. Наприклад, в князівстві Сацума дайме Сімадзу Хісаміцу виступав за компроміс з сьогунатом, а його васал та командувачем військовим контингентом князівства Сацума, які перебували в Кіото, Сайго Такаморі - проти.

Боротьба йшла не тільки всередині Сацума, але і в інших князівствах. Вона відображала політичне протистояння самураїв вищих і нижчих рангів. Перші, як правило, виступали за бакуфу на чолі з імператором, другі - за імператора без бакуфу; при цьому обидва угруповання ратували за «вигнання варварів» [14, с. 301].

Першими спробували встановити тісні зв'язки з двором дайме Сімадзу і Морі, пізніше до них приєднався Яманоуті. Окремо вони ввели війська в Кіото під приводом захисту імператора в разі можливої смуги.

Головним суперником Сацума було князівство Тесю, яке також спробувало зміцнитися при дворі. Тесю в цей час було центром антиіноземного руху, і в цьому князівстві активно підтримував імператор Комей. Така політика нерідко призводила до відкритої конфронтації з Заходом, що супроводжувалася вбивствами іноземців та заходами у відповідь з боку західних держав.

Під тиском імператора 23 червня 1863 р. Бакуфу прийняло рішення про «вигнання варварів» та закриття портів. Виконуючи його, 25 червня війська князівства Тесю обстріляли в порту Сімомносекі іноземні судна. У відповідь на це американці обстріляли Сімомносекі і потопили два японських судна. Бакуфу, побоюючись розширення військових дій, відмовилося від наміру закрити порти [14, с. 211].

Військова міць іноземних держав переконала князівства в необхідності співпраці, як між собою, так і з іноземцями. І Сацума і Тесю почали закуповувати у великій кількості озброєння у англійців, які раніше орієнтувалися на бакуфу, а тепер звернули свою увагу на антисьогунську коаліцію. Тепер уже сьогун став схилитися до гасла дзьої, а князівства розвивали контакти з іноземцями, сподіваючись отримати від них допомогу в боротьбі проти бакуфу. Необхідно відзначити, що закупівля іноземного озброєння важким тягарем лягала на місцеві бюджети, що не могло не викликати збільшення оподаткування і, як наслідок, невдоволення нижчих шарів населення [12, с. 40].

Військову силу опозиції становили збройні загони селян і міщан кіхейтай, ядром яких були госі - самураї з земельним наділом. Соціальний склад визначав і характер їх дії - виступи носили не тільки антисьогунське забарвлення, але все частіше проти деяких класів взагалі: феодалів-торговців, лихварів та інших привілейованих представників міського населення - прихильників кобугаттай. Побоючись руху низів набагато більше, ніж бунтівних князів, сьогунат спробував домовитися з іноземцями, залагодити конфлікт між англійцями та Сацума і так само отримати допомогу в ліквідації критичної ситуації в Кіото. Використовуючи допомогу військ феодального дому Сімадзу, який на цей раз пішов з сьогунотом на угоду, а також підтримку французів, які надали зброю та інструкторів, що навчають урядові війська, бакуфу змусило самураїв з Тесю та інші збройні загони покинути Кіото [13, с. 37].

Однак відступивші загони кіхейтай знайшли підкріплення в Тесю та інших князівствах і знову рушили на Кіото. 19 серпня 1864 р. в жорстокому бою вони зазнали поразки від сьогунських військ. Отримавши наказ від імператора організувати каральну експедицію проти Тесю і спираючись на кобугаттай, представники дому Токугава розгромили сили дворянсько-буржуазної опозиції.

Додатковим ударом по опозиційному руху стали спільні дії іноземних держав. 4-5 вересня 1864 р. Об'єднаний флот Англії, США, Франції, Голландії піддав нищівному бомбардуванню Сімомносекі (Тесю). Розширення громадянської війни з дедалі більшою активністю нижчих верств населення викликало занепокоєння держав і визначило тактику, що відображала їх

суперництво в країні. Англія все більш виразно підтримувала антисьогунську коаліцію, Франція, як і раніше орієнтувалася на сьогунат [11, с. 106].

Таким чином, 1860-ті роки стали часом наростання загального політичної кризи, рух опозиції проходило на тлі безперервних антифеодальних селянських повстань та виступів городян. З 1860 по 1867 рік селянських повстань було приблизно в два рази більше, ніж в попередні 50-і роки. Масові селянські виступи, які паралізували всю центральну частину острова Хонсю, пройшли в провінціях Сецу, Сінано та інших. Причиною виступів було підвищення цін на рис. Нерідко повсталі селяни об'єднувалися з міською біднотою, як це сталося, наприклад, в Хего та Тітібу. Міські повстання охопили прилеглі території Хего, Осака, Едо й Тітібу.

Однак, незважаючи на ланцюг невдач, в 1865 році позвавилася діяльність радикальної частини самурайської опозиції, представленої сацумськими керівниками - Окубо Тосіміті і Сайго Такаморі. Посилився вплив керівників кіхейтай в Тесю Іто Хіробумі (1841-1909 рр.) і Такасугі Сінсаку (1839-1867 рр.), утворених дворян, що побували за кордоном і тих, що повірили в необхідність якнайшвидшої перебудови суспільного життя та економіки Японії з урахуванням досягнень західної культури й техніки [9, с. 603].

Організація другої каральної експедиції проти Тесю, оголошеної бакуфу в травні 1865 року затягнулася. Фактично підготовка до експедиції призвела до згуртування і зміцнення дворянсько-буржуазної опозиції. Згодом поразки сьогунських з'єднань в липні 1866 р. у війні з Тесю. Вимога «Тобако!» - «Геть бакуфу!» стає центральним гаслом і стрижнем всього руху. Антисьогунська коаліція чотирьох південно-західних князівств - Тесю, Сацума, Тоса і Хідзен - отримала значну фінансову підтримку від кількох банків. Верховенство в антисьогунському русі все більш активно переходило до рядового, радикально налаштованого самурайству. Вимога ліквідації сьогунату як винуватця нав'язаних Японії нерівноправних договорів, так само як і заклик «Геть варварів!», набував в очах представників широких міських і селянських мас патріотичний зміст [8, с. 190].

В умовах загострення ситуації і явного ослаблення позицій сьогунату західні держави восени 1865 р. зажадали негайного відкриття передбачених договором 1858 р. міст Хего і Осака, а також перегляду митних тарифів. Сьогун повністю прийняв вимоги іноземців та домігся їх ратифікації імператорським двором.

На початку 1867 р. помер імператор Комей, і це також відіграло важливу роль в подальшому ослабленні позицій сьогунату - Комей був найбільшою фігурою «кобугаттай» і підтримував угоду з сьогунатом. Його наступник Муцухіто, в силу юного віку, не міг виступити серйозним супротивником цієї

політики. Скориставшись слабкістю його позицій, лідери дворянсько-буржуазного блоку представили сьогуну меморандум, складений від імені нового імператора, з вимогою негайно «повернути» владу «законному правителю». У жовтні 1867 року меморандум був вручений сьогуну Кейко. Кейко, бачачи рішучість глав опозиції та військову силу противника, погодився з висунутими вимогами. Але формальна відмова від влади був простим прикриттям: Кейко, що зберіг владу в Центральній та Північній Японії, активно готувався до боротьби. Однак в битвах при Фусімі й Тоба в околицях Кіото з антисьогунською коаліцією в січні 1868 році він зазнав поразки і втік до своєї резиденції - замок Едо [7, с. 42].

У 1868 р. помер сьогун Іємото і до влади прийшов Кейко (Хітоцубасі), останній сьогун з роду Токугава. Угрупування південних князівств, об'єднана гаслом «Тобако», пішла військом до Кіото.

Специфічною рисою революційних подій 1867-1868 років, була широка участь нижчого самурайства, а також неоднорідність кожної із виступаючих в них соціальних сил, значне переплетення їх інтересів.

Японське дворянство складалося з різних верств. Інтереси дайме відрізнялися від інтересів хатамото та самого нижнього шару самурайства - ронінів, які змушені були тепер ставати ремісниками, купцями, людьми вільних професій. Найбільш радикально налаштованим дворянством була та його частина, яка в умовах занепаду натурального господарства та зростання товарно-грошових відносин все більш пов'язувала себе з підприємництвом в торгівлі й промисловості. Інтереси цього дворянства тісно перепліталися з інтересами багатого, привілейованого купецтва, частина вищого дворянства з опозиційних сьогунату верств (в основному тодзама дайме) прагнула лише до обмежених реформ, які, не приводячи до серйозних змін в існуючій системі, повинні були поліпшити їхнє становище й посилити вплив цих опальних князівств [6, с. 69].

До влади прийшов уряд, очолюваний імператором Муцухіто. Девізом правління було обрано «Мейдзі» («Освічене правління»). У зв'язку з цим, події 1867-1868 років прийнято називати «Мейдзі Ісін» (Реставрація Мейдзі).

Одним з перших новим урядом 3 січня 1868 р. був виданий імператорський маніфест про встановлення нової влади, в якому був підведений підсумок антисьогунському руху - імператор прийняв рішення «скасувати посаду сьогуну ... і відновити імператорську владу» [5, с. 46].

Війська південних феодалів, які виступали як урядові (сьогун був оголошений бунтівником), швидко рухалися до столиці. В травні 1868 року Кейко без бою здав замок Еддо, проте остаточне панування дому Токугава було зломлено лише в тривалій громадянській війні, що охопила три чверті території країни. Дайме деяких феодалських князівств в Канто, а також

північній частині Хонсю відмовилися підкоритися новому уряду і почали опір. На Південному узбережжі Хоккайдо, куди відплив нескорений флот сьогуну, адміралом Еномото Такеакі була проголошена «дворянська республіка». У травні 1869 року після запеклих боїв на Хоккайдо було зламано опір останнього оплоту захисників сьогунату і остаточно ліквідовано панування феодального дому Токугава. Ієромонах Микола, засновник православної єпархії в Японії, вважав, що падіння сьогунату відбулося через те, що «після Ієміцу тільки один сьогун, Йосімуне, наслідував своїх славних родоначальників. Всі інші сьогуну династії Токугава були не кращі Асікага» [1, 104].

Висновки. Таким чином програма нового уряду не відрізнялася особливою радикальністю. Але, навіть маючи обмежений ліберальний характер, вона була складною для виконання. Загальна мета - боротьба проти Токугава – об'єднала в антисьогунський блок різноманітні за своїми інтересами класи і верстви, і саме в результаті цього їм було важко домогтися єдності після перемоги.

Змнив Токугаву новий політичний режим, який представляв інтереси сформованого в боротьбі проти сьогунату блоку. Хоча вищі посади в уряді займали представники придворної знаті (голова - князь Арісугава, член імператорської родини; старші радники - члени імператорської фамілії, Куге і дайме), основний склад апарату нової влади був представлений нижчим самурайством південно-західних князівств (Сацума, Тесю, Тоса і Хідзен). Активний вплив у формуванні політики мали лідери антисьогунського блоку - Окубо Тосіміті, Кідо Такамаса і ін. Яскраві представники обуржуазненого дворянства [3, с. 104].

Література:

1. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры. М.: Наука, 2007. 140 с.
2. Брайант, Э. Самураи. Элитные войска. Самураи. Москва, 2005. 100 с.
3. Верисоцкая Е.В. Идеология японского экспансионизма в Азии в к. XIX - н. XX вв. (В 2 ч.) Москва: Наука, 1990. 140 с.
4. Гришелева Л. Д. Формирование японской национальной культуры, конец XVI - начало XX в. Москва, 1986. 182 с.
5. Эйбус Х. Т. Очерки новой и новейшей истории Японии. Отв. ред. В. Я. Аварин. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1955. 74 с.
6. Иэнага Сабуро. История войны на Тихом океане, пер. с япон. Москва, 1958. 110 с.
7. Кинг У. Дзэн и путь меча. Опыт постижения психологии самурая. Санкт Петербург.: Евразия, 2002. 68 с.
8. Кузнецов, И. Д. История Японии. Москва: Высш. шк.: 1988. 234 с.
9. Ландау О. Краткая история Японии. Москва, 2020. 640 с.
10. Лещенко Н.Ф. Япония в эпоху Токугава. Москва: *Институт востоковедения РАН*, 2010. С. 280.

11. Мак-Клейн Д. Л. Япония. От сегуната Токугавы - в XXI век. Пер. с англ. Е. А. Красулина. Москва: АСТ. 168 с.
12. Моррис А. Благоденствие поражения: Трагический герой в японской истории. Москва, 2001. 95.
13. Мурасаки Сикибу. Повесть о Гэндзи. Книга 2. Москва: Наука, Восточная литература, 1993. 44 с.
14. Накамура К. История Японии. История Японии: сборник исторических произведений / сост. С. А. Шумов, А. Р. Андреев; под ред. И. А. Настенко. Москва: Русская панорама, 2006. С. 376.
15. Норман Г. Становление капиталистической Японии: экономические и политические проблемы периода Мэйдзи / Герберт Норман; сокр. пер. с англ. П. П. Топеха. Москва, 1952. 30 с.
16. Свод законов «Тайхорё». 702-718 гг. Кн. 1.: I-XV законы. Москва: Наука, 1985. 430 с.
17. Сёгуны и микадо. Исторический очерк по японским источникам. *Русский вестник*, № 12. 1969. 152 с.
18. Синицын А.Ю. Самураи - рыцари Страны восходящего солнца. История, традиции, оружие. Санкт Петербург: Паритет, 2001. 90 с.
19. Синицын А.Ю. Традиции японского рыцарства: история, оружие, культура. Самураи. Аспекты японской культуры XVIII – XX вв. Каталог выставки. Ораниенбаум, 2003. 157 с.
20. Соглашение по инциденту в Симоносэки. Хрестоматия по новой истории / Под ред. А.А. Губера и А.В. Ефимова: В 3-х тт. Т.2: 1815-1870 гг.; М.:Мысль, 1965. 681 с.
21. Спевакровский А. Б. Самураи - военное сословие Японии. М.; Наука, Главная редакция восточной литературы, 1981. 137 с.
22. Стрельцов Д.В. Проблемы исторического прошлого в послевоенных отношениях Японии со странами Восточной Азии. *Япония, 2014 (ежегодник)*, Москва, 2014. С. 7-27.
23. Тернулл С. Символика японских самураев. Москва, 2008. 68 с.
24. Цунэтомо Ямамото. Хагакурэ (Сокрытое в листве). Книга Самурая. Санкт Петербург: Евразия, 1998. 67 с.

References:

1. Benedikt, R. (2007). *Hzizantema i mech: Modeli japonskoj kul'tury [Chrysanthemum and Sword: Models of Japanese Culture]*. М.: Nauka [in Russian].
2. Brajant, Je. (2005). *Samurai. Jelitnye vojska. Samurai [Samurai Elite troops. Samurai]*. Moskva [in Russian].
3. Verisockaja, E.V. (1990). *Ideologija japonskogo jekspansionizma v Azii v k. XIX - n. XX vv. [The ideology of Japanese expansionism in Asia in the 19th century XX century]*. (vol. 1-2). Moskva: Nauka [in Russian].
4. Grisheleva, L. D. (1986). *Formirovanie japonskoj nacional'noj kul'tury, konec XVI - nachalo XX v. [Formation of Japanese national culture, late 16th - early 20th centuries]*. Moskva [in Russian].
5. Jejduš, H. T. (1955). *Očerki novoj i novejshej istorii Japonii [Essays of the new and latest history of Japan]*. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo političeskoj literatury [in Russian].
6. Ijenaga, Saburo (1958). *Istorija vojny na Tihom okeane [History of the war in the Pacific Ocean]*. Moskva [in Russian].

7. King, U. (2002). *Dzjen i put' mecha. Opyt postizhenija psihologii samuraja [Zen and the way of the sword. The experience of understanding the psychology of a samurai]*. Sankt Peterburg.: Evrazija [in Russian].
8. Kuznecov, I. D. (1988). *Istorija Japonii [History of Japan]*. Moskva: Vyssh. Shk. [in Russian].
9. Landau, O. (2020). *Kratkaja istorija Japonii [Brief history of Japan]*. Moskva [in Russian].
10. Leshhenko, N.F. (2010). *Japonija v jepohu Tokugava [Japan in the Tokugawa era]*. Moskva: Institut vostokovedenija RAN [in Russian].
11. Mak-Klejn D. L. *Japonija. Ot segunata Tokugavy - v XXI vek [The Tokugawa shogunate is in the 21st century]*. Moskva: AST [in Russian].
12. Morris, A. (2001). *Blagorodstvo porazhenija: Tragicheskij geroj v japonskoj istorii [The Nobility of Defeat: A Tragic Hero in Japanese History]*. Moskva [in Russian].
13. Murasaki, Sikibu (1993). *Povest' o Gjendzi [The story of Gendza]*. (vol. 1-2). Moskva: Nauka, Vostochnaja literatura [in Russian].
14. Nakamura ,K. (2006). *Istorija Japonii. Istorija Japonii [History of Japan. History of Japan]*. Moskva: Russkaja panorama [in Russian].
15. Norman, G. (1952). *Stanovlenie kapitalisticheskoy Japonii: jekonomicheskie i politicheskie problemy perioda Mjejdzi [The Making of Capitalist Japan: Economic and Political Problems of the Meiji Period]*. Moskva [in Russian].
16. *Svod zakonov «Tajhorjo». 702-718 gg. [Code of laws "Taihoryo". 702-718]*. Moskva: Nauka [in Russian].
17. Sjooguny i mikado. *Istoricheskij ocherk po japonskim istochnikam [Shoguns and mikados. Historical sketch based on Japanese sources]*. *Russkij vestnik - Russian Vestnik*, 12 [in Russian].
18. Sinicyn, A.Ju. (2001). *Samurai - rycari Strany voshodjashhego solnca. Istorija, tradicii, oruzhie [Samurai - knights of the Land of the Rising Sun. History, traditions, weapons]*. Sankt Peterburg: Paritet [in Russian].
19. Sinicyn, A.Ju. (2003). *Tradicii japonskogo rycarstva: istorija, oruzhie, kul'tura. Samurai. Aspekty japonskoj kul'tury XVIII – XX vv. [Traditions of Japanese chivalry: history, weapons, culture. Samurai Aspects of Japanese culture of the 18th - 20th centuries]*. Oranienbaum [in Russian].
20. Guber, A.A. , Efimov, A.V. (1965). *Soglashenie po incidentu v Simonosjeki. Hrestomatija po novoj istorii [Agreement on the incident in Simonoseki. Chrestomatiya po novoi istorii]*. (vol. 1-3). M.:Mysl' [in Russian].
21. Spevakovskij, A. B. (1981). *Samurai - voennoe soslovie Japonii [Samurai - the military class of Japan]*. M.; Nauka, Glavnaja redakcija vostochnoj literatury [in Russian].
22. Strel'cov, D.V. (2014). *Problemy istoricheskogo proshlogo v poslevoennyh otnoshenijah Japonii so stranami Vostochnoj Azii [Problems of the historical past in Japan's post-war relations with the countries of East Asia]*. *Japonija - Japan*, 7-27 [in Russian].
23. Ternull, S. (2008). *Simvolika japonskih samuraev [Symbolism of Japanese samurai]*. Moskva [in Russian].
24. Cunjetomo, Jamamoto. *Hagakurje (Sokrytoe v listve) [Hagakure (Hidden in Foliage)]*. Sankt Peterburg: Evrazija [in Russian].